

Kakssada kaks aastat seeneringe

Tekst: Erast Parmasto, Seenevana

203 aastat tagasi olid seeneringide asemel veel nõiaringid. Mitte küll Eestis; meie rahvaluulekogudes pole sõnagi nõidade, haldjate või murueide tütarde seenekasvatuse-alasest tegevusest.

NIMETUSE "SEENERING" oleme tõlkinud saksa või vene keelest, sellega mujal seotud kenad muistendid ja pajatused jäid aga meist üle võtmata. Üks kaunimaid neist on ehk Inglismaal Devoni krahvkonnas kirja pandud ja V. Day Sharmani poolt 1952. aastal ära trükitud lugu. Keegi vanaproua märkas oma majatagusel rohumaal haldjate õise kunstilise isetegevuse jälgi - ringikujuliselt tallatud ringmängurada. Tähelepaneliku loodus-sõbrana tegi ta vaatluste abil selgeks, et haldjaneid panid tantsu ajaks oma lapsukesed tema aeda tulbiõitesse, iga ühesse ühe. Seal kiikusid nad rõõmsalt seni, kuni noored mammad tantsu lõid. Tä täheldas ka tulpide tavalisest pikemat õitseaega ning nende harilikust meeldivamat aroomi. Paraku asendas proua pärija tulbid hiljem aedviljaga; nende kasv oli aga väga vilets. Oma tantsuplati juures olnud lillelisest lasteaiast ilma jäetud haldjad käisid nüüd vahetevahel vanaproua hauaplatsil laulmas. Keegi ei julgenud neid ligemalt vaatama minna, ent tasast lauluüminat kuuldi sealt küll.

SEENERINGE ON igaüks meist smuidugi näinud. Metsas moodustavad mitmed seeneliigid katkendlikke sõõre või kaarekatkendeid. Katkendlikkus tuleb sellest, et seeneniidistikul jääb iga aastaga maa all laiemaks kasvades ikka mõni teine seen või puu ette. Kus takistust pole (näiteks karja- või heinamaal), on mitmed seened ilusate ringidena. Selliselt kasvavad näiteks metsikud šampinjoniid. Ringi teke saab alguse mullas idanenud ja siis kasvama hakanud seen-eostest. Kui mingeid tõkkeid ees pole, kasvab seen igas suunas enam-vähem ühtlase kiirusega, umbes 5-25 sentimeetrit aastas. Taanis täheldati käesoleva sajandi alguses isegi ühe 28meetrise läbimõõduga seeneringi diameetri poolteisemeetrilist suurenemist ühe aasta jooksul.

SEENENIIDISTIKU nooremas osas kasvavad mullast välja viljakehad – need jala otsa pandud kübaraga moodustised, mida me palja silmaga ja erilise uurimiseta näeme ja seeneks nimetame.

Seen ise on muidugi palju suurem, aga ega me mulla sisse ja ilma mikroskoobi abita seeneniidikesi näha ei suuda.

Iga-aastaste kordumõõtmiste abil saame ligikaudselt hinnata seeneringi vanust, mis võib ulatuda mitmesaja aastani. Põhja-Ameerikas olevat nähtud kuni 200meetrise läbimõõduga ringe, nende vanust on hinnatud kuni 800 aastani.

Kes kordagi metsa pole saanud või seal maha pole vaadanud, on seeneringi ehk näinud kodus moosipurgis. Alguses on hallituse ümar laik pisike; kui kohe meetmeid kasutusele ei võeta, läheb ta ikka suuremaks. Laigu serv on valge, seal vallutavad moosi pinda noored seeneniidid. Keskkohal on siniroheline, kuna pind on kaetud seene värviliste eostega.

Metsas ja moosipoti juures on asi kergeti taibatav: me kas näeme seent või ei näe. Rohumaadel kasvava kevad-võluheiniku seeneringid on aga nähtavad ka siis, kui pole kevad ja seetõttu seent enast veel või enam näha pole. Maa-alune seeneniidistik surub ringjalt edasi kasvades ettejäeva heina kasvu maha või rohi isegi sureb. Nimelt võtab niidistik suure osa mullas olevaist lämmastiku- ja fosforiühenditest ja ehk niiskusestki endale, jättes taimed sellest ilma. Ka sutab ta toiduks surnud rohujuuri.

Kenad, muuseas väga maitsvad, seened viljakehad kasvavad sellises ringis mais või juunis. Peagi on nad aga kadunud ja ringist jääb näha vaid ängistatud kasvuga rohu või palja mulla riba. Selle välise ringi sees on aga teinegi, kus rohi on lopsakam, tumedam, tavalisest priskema kasvuga. Selles tsoonis on seeneniidistik juba surnud, väetades nõnda mulda. Nii võib seenering olla kasvõi sada aastat vana, seeneniidid ise on aga ainult mõne aasta vanused. Näiv ring on tegelikult rõngas.

NEID RÕNGAID võib Eestiski mitmel pool märgata; ühte ilusamat ja suuremat olen näinud Vilsandil. Üsna tavalised on need naabersaarel Ölandil.

Selliste välisosas taimedeta, selle taga aga lopsaka rohukasvuga ringide olemus valmistas teadlastele omal ajal küllaltki tõsist peamurdmist. 1790. aastail kaebas Yorkshire krahvkonnas elav looduseuurija, kunstnik ja kunstiopetaja James Bolton ühe seeneringi labida sügavuselt ja üsna laialt üles. Paraku ei leidnud ta maa sees ei muttide, sipelgate ega teiste loomade eeldatud tegevusjälgi. Onneks ei leppinud ta hea tuttav, Birminghami

tohter ja vabal ajal botaanik, Kuningliku Lissaboni Teaduste Akadeemia ja Linné Seltsi liige William Withering sellise teadmusega. Oma teaduslikus uurimistöös kasutas ta sama aparatuuri, nimelt aialabidat. Surnud rohu ringi alt leidis ta juba kahe tolli sügavuselt seeneniidistiku. Selle avastuse avaldas ta 1796. aastal Inglismaa floora kolmanda trüki neljanda köite 122. leheküljel.

Tollest ajast peale on seeneteadlased neid ringe korduvalt uurinud, kasvukiirust mõõtnud, uuemal ajal ka mullakihi keemilisi muutusi analüüsinud. Ringide päritolu on jõudnud kooliõpikutesse ja seeneteaduse käsiraamatutesse. Jäänud on ainult nimetus *nõiaring*; haritud inimese jaoks on see proosalise seeneringi dekoratiivne lisanimetus.

PARAKU EI viitsi mitte igaüks raamatuid lugeda, pealegi tuleb mõnele suguvennale ja -õele vahetevahel peale hirmus tahtmine ufosid ja muid ebamaiseid asju näha. Ühes Virumaa Teataja 1997. aasta juuninumbris oli juttu "anomaaliast Rutjas" – ringist heinamaal, "mille põhjust ei oska keegi seletada". Kooliõpiku asemel pöörduti Anomaalsete Nähtuste Komisjoni aseesimehe poole, kes aga paraku asja ufodega "kindlalt seostada" ei sõandanud – puudu olid tõendavatest radarivaatlustest. Ajalehtedest saime tol aastal lugeda teisigi taolisi sõnumeid salapärase ringide kohta – küll Krasnodari kraisis, küll mujal.

Mis teha, kui leiata moosipurgis hallituseringi? Sellesinase Nähtuste Komisjoni poole ei tasu hallitust eelnevalt radari abil uurimata pöörduda – kindlat vastust teil sellela loota pole. Vaadake parem ise oma moosihoidlas ringi: võib-olla läheb õnneks mõnda ufot just siis kinni püüda, kui ta purgikaane alla hakkab pugema. Sellest tuleks veel suurem teaduslik avastus, kui William Withering kakssada kaks aastat tagasi tegi. ■

Rem Lauksi joonistus

Erast Parmasto on akadeemik, Eesti Põllumajandusülikooli Zooloogia ja Botaanika Instituudi vanemteadur.